

*Cristian CONSTANTIN**

UN NEGUSTOR DIN BRĂILA ÎN SLUJBA FRAȚILOR GHEORGHIEV: IANKO NEDELKOVICI (1853–1856)

A MERCHANT FROM BRĂILA IN THE SERVICE OF THE GEORGIEV BROTHERS:
IANKO NEDELKOVICH (1853–1856)

Abstract: In this article, we present the commercial relationship between the merchant Ianko Nedelkovich from Brăila (the representative of the company ‘Hagi Petre and Nedelkovich brothers’) and the Bulgarian brothers Evlogi and Hristo Georgiev, events that took place during the Crimean War (1853–1856). The Georgiev brothers’ trading house, supported by the maternal uncles, Puliev, became one of the most powerful companies in the Wallachian business environment in the mid-nineteenth century. Our scientific endeavour is supported by the possibility of exploiting primary sources of great importance, such as the commercial letters addressed by Ianko Nedelkovich to the two Georgiev brothers. The correspondence is preserved in the Evlogi and Khristo Georgiev archive at the Central National Historical Archives in Bucharest, and its content has been only partially used so far in the work of Romanian and foreign researchers. The inclusion of this information in the historiography succeeds in ‘uncovering’ one of the central figures of the Georgiev brothers’ network in the Romanian lands, Ianko Nedelkovich, a character as complex and skilful in the art of trade as the two brothers from Karlovo were. This study presents only an insignificant fragment of the Georgiev brothers’ prolific entrepreneurial, political and philanthropic activity.

Keywords: Lower Danube, Crimean War, maritime trade, business mail.

*

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați; Centrul de studii dunărene Brăila–Galați „Episcop Melchisedec Ștefănescu”, Academia Română; cristian.constantin@hotmail.com; ORCID 0000-0003-0244-3860.

Studiile cercetătorilor axați pe istoria afacerilor din Evul Mediu și Epoca Modernă evidențiază „rolul crucial”¹ pe care negustorii alogeni l-au ocupat în derularea schimburilor comerciale între diversele centre de producție și așezări urbane din Europa Centrală și Peninsula Balcanică. Factorul determinant îl constituie capacitatea logistică a negustorilor străini de a acoperi un teritoriu vast cu o sumedenie de rețele comerciale, constituie în baza solidarității „etnice” și a relațiilor de natură personală dintre negustori². În acest articol ne vom ocupa de un personaj nu la fel de celebru posterității precum semenii săi, cărora li s-au dedicat numeroase studii, dar care, în anii tulburi ai Războiului Crimeii (1853–1856), a scris o filă demnă de menționat de către generațiile ulterioare. Deși nu s-au ridicat la performanțele extraordinare ale unor negustori sosiți din mercantilul Levant, Ianko Nedelkovici și rudele sale, răspândite în alte orașe ale Țării Românești, constituie un model de succes, imitat de mulți alții, de familie-companie, în care legăturile de etnie au jucat un rol covârșitor în rularea și acumularea de capital în anii teribili ai tranziției societății moldo-valahe de la economia și cutumele medievale balcanice preindustriale la normele capitalistului occidental, specifice jumătății secolului al XIX-lea.

Prin studierea corespondenței din epocă putem evidenția prosopografia și rețeaua negustorilor implicați în acumularea și rularea de capital a firmei Gheorghiev în anii tumultuoși ai Războiului Crimeii (1853–1856), când cei doi frați au știut să profite de protecția interesată a familiei generalului rus M. D. Gorceakov. Evloghie și Hristo Gheorghiev s-au distins în peisajul comercial din hinterlandul danubian grație unor conexiuni antreprenoriale preluate parțial de la unchiul materni Puliev și dezvoltate treptat prin loialitate și sprijin reciproc, la care se adaugă o serie

¹ Gheorghe Lazăr, “Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale *Hagi Ianuș și Frații*,” în *Negustorimea în Țările Române, între Societas Mercatorum și individualitatea mercantilă, în secolele XVI–XVIII*, ed. Cristian Luca (Galați: Galați University Press, 2009), 207–220, aici p. 207.

² A se vedea câteva studii clasice asupra problematicii: negustorii Ioan Hagi Moscu [Dumitru Limona, Elena Moisuc, “Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București (I),” *Revista Arhivelor* XXXVII, nr. 3 (1975): 256–271; și (II), *Revista Arhivelor*, vol. XXXIX, nr. 4 (1977): 376–404]; casa Aman din Craiova, a fraților Crăciun [Gigi Orman, “Hagi Crăciun și Crăciun Roșu,” *Arhivele Olteniei* X (1931): 234–237]; casa fraților Pavlovici [Gigi Orman, “Frații Pavlovici,” *Arhivele Olteniei* VIII (1929): 275–283]; pentru casa *Costa Petru și fiii* vezi: Nestor Camariano, “Quelques renseignements sur la vie et l’activité commerciale de l’épirote Consta Petru en Olténie (Valachie),” *Balkan Studies* 19, nr. 2 (1978): 313–326; Lazăr, “Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale *Hagi Ianuș și Frații*,” 207–220.

de parteneriate cu negustori originari și firme celebre ale epocii din spațiul balcanic, precum Tūpchileshtov, Gheșov și Theologu³.

Istoriografia română și bulgară acordă spații rezonabile istoriei casei comerciale a fraților bulgari Nedelkovici, stabiliți în jurul orașului Ploiești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Încă de la sfârșitul anilor 1960, cercetători din Bulgaria și România au analizat (destul de sumar) evoluția și rețeaua comercială a fraților Nedelkovici de la nordul Dunării. Anterior Războiului Crimeii, firma lui Hagi Petăr Bojilov era cunoscută în cercurile din Valahia datorită ajutorului pe care îl acorda micilor negustori, preponderent bulgari, din spațiul balcanic, având reședința la Ploiești, un târg valah în plină ascensiune la jumătatea secolului al XIX-lea. Nici alți cercetători aplecați asupra studiului orașului și portului brăilean și ai anilor săi de glorie mercantilă din secolul al XIX-lea nu au alocat spații prea generoase studierii legăturilor comerciale dintre birourile firmei fraților Nedelkovici și casa comercială a fraților Gheorghiev⁴. Spre exemplu, Emil Octavian Mocanu își limitează demersurile științifice de prezentare a activităților comune negustorești ale celor două firme doar la indicarea denumirii acestora⁵. Alte lucrări recente nici măcar nu le menționează numele⁶, rămânând în linia clasică a monografiilor dedicate istoriei Brăilei de personalități ale istoriografiei românești, precum este Constantin C. Giurescu⁷.

În dorința de a exemplifica pe cât posibil activitatea lui Ianko Nedelkovici, dincolo de studiile consacrate negustorilor din Țările Române de la mijlocul veacului al XIX-lea, de un real folos ne sunt scrisorile comerciale conservate astăzi în cadrul fondului arhivistic Evloghie și Hristo Gheorghiev, aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București. Fondul consultat pentru redactarea acestui studiu cuprinde peste șapte mii de documente și câteva condici din anii 1817–1944, dar corespondența comercială din vremea Războiului Crimeii (1853–1856)

³ Evguenia Davidova, *Balkan Transitions to Modernity and Nation-States: Through the Eyes of Three Generations of Merchants (1780s–1890s)* (Leiden/ Boston: Brill, 2013).

⁴ Spre exemplu, vezi un studiu dedicat migrației forței de muncă din sudul Dunării către Valahia (secolul al XIX-lea): Ivaylo Naydenov, “Bulgarian Migrants as Labour Force in the Danubian Principalities/ Romania during the 19th century,” *Bulgarian Historical Review/ Revue Bulgare d'Histoire*, nr. 3–4 (2022): 87–113.

⁵ Vezi informații despre negustorii bulgari din Brăila: Emil Octavian Mocanu, *Portul Brăila de la regimul de porto franco la Primul Război Mondial (1836–1914)* (Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2012), 126–127; Cristian Constantin, *Comerțul cu cereale la Gurile Dunării: integrarea pe piață, structuri productive și infrastructura de transport (1829–1940)* (Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018), 130.

⁶ Spre exemplu, vezi: Viorel Bratosin, *Brăila, economie și societate (1830–1914)* (Pitești: Editura Nomina, 2013).

⁷ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi* (București: Editura Științifică, 1968), 155–156, 161 urm.

constituie sub cinci procente din întregul conținut accesibil astăzi publicului interesat.

Documentele din acest fond arhivistic sunt scrise preponderent în limba bulgară⁸, dar am identificat scrisori comerciale redactate în limbile engleză, germană, rusă, greacă și italiană⁹. Documentele aferente intervalului 1853–1856 nu fac excepție de la realitățile întregului fond arhivistic. Materialele conservate ne sunt extrem de utile pentru a înțelege inclusiv realitățile comerciale ale portului brăilean în anii Războiului Crimeii. Scrisorile sunt datate conform calendarului iulian (stilul vechi), în vigoare în Țara Românească și Moldova până la data de 1 aprilie 1919 (stil vechi; devenit 14 aprilie 1919 – stil nou). La jumătatea secolului al XIX-lea, decalajul cronologic între calendarul iulian (stilul vechi) și calendarul gregorian (stilul nou), utilizat în Europa Centrală și de Apus, era de 12 zile. Așadar, o scrisoare expediată de Ianko Nedelkovici din Brăila, datată 11 noiembrie 1855 (stil vechi), corespundea cu data de 23 noiembrie 1855 conform calendarului gregorian (stilul nou)¹⁰.

Activitatea comunității bulgare din Brăila la jumătatea veacului al XIX-lea a fost surprinsă în câteva articole dedicate acesteia¹¹. Totodată, „rolul crucial”¹², evocat și mai sus, pe care negustorii alogeni l-au ocupat în derularea schimburilor comerciale între diversele centre de producție și așezări urbane din spațiul dominat de imperiile austriac, otoman și rus s-a datorat sumedeniei de rețele comerciale. Din punct de vedere metodologic, studiul pe care îl propunem reprezintă o analiză pozitivă, bazată pe expunerea informațiilor din fondul documentar invocat anterior, cu nuanțe specifice microistoriei, dacă avem în vedere dimensiunile teritoriale ale acțiunii personajelor. Concept istoriografic de microistorie a fost sprijinit intens de editorii revistei științifice „Quaderni Storici” din Italia, publicație în care adepții acestui tip de abordare istoriografică, apărută în rândurile Școlii de la *Annales* după cea de-a doua conflagrație mondială, în care specialiștii italieni și nu

⁸ Adresez pe această cale mulțumiri cercetătorului bulgar Hristo Hristozov pentru sprijinul acordat în descifrarea scrisorilor redactate în limba bulgară, cu particularitățile specifice limbajului negustoresc de la jumătatea secolului al XIX-lea, care confirmă informațiile din inventarul arhivistic întocmit de către Slavka Diamandi.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București, fond Evloghie și Hristo Gheorghiev, inventarele 1221–1224.

¹⁰ Florentina Nițu, *Științe auxiliare, Geografie și demografie istorică, Numismatică și arheologie* (București: Ministerul Educației și Cercetării, 2005), 86–90.

¹¹ Nicolai Jecev, „Colonia emigranților bulgari la Brăila și activitatea ei social-culturală în epoca renașterii (până în 1878),” *Analele Brăilei*, Seria Nouă, 2 (1996): 265–269; vezi și referirile la negustori bulgari din volumul: E. O. Mocanu, *Portul Brăila*.

¹² Lazăr, „Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale Hagi Ianuș și Frații,” 207.

numai și-au publicat articolele programatice¹³. DE asemenea, spre deosebire de multe studii dedicate firmelor din Balcani (prima jumătate a secolului a XIX-lea), în care călătorii și diplomații descriu activitatea antreprenorială, după modelul propus de Evguenia Davidova, „am adus în prim-plan vocile negustorilor”, sub forma informațiilor preluate din corespondența acestora, și putem oferi un context comparativ al punctelor de vedere neguvernamentale asupra evoluției comerțului și societății în vremuri de război, atât cât putem descifra din informațiile prezente în scrisorile personajelor observate de noi¹⁴.

În baza unei observații temeinice a corespondenței dintre părți, rezultă că relațiile comerciale dintre Ianko Nedelkovici și frații Evloghie și Hristo Gheorghiev poartă amprenta unei lumi negustorești preindustriale, în care, inevitabil datorită contactului mercantil cu partenerii levantini și vest-europeni¹⁵, începeau să pătrundă elementele capitalismului occidental și la Dunărea de Jos. Din acest punct de vedere și pentru a nu insista în acest articol pe abordarea amplă a unor chestiuni de ordin metodologic, propunem consultarea câtorva studii recente dedicate evoluției negustorimii din Țările Române la sfârșitul Evului Mediu și începutul perioadei moderne¹⁶.

Cititorul este atenționat că informațiile documentare identificate până acum nu permit realizarea biografiei lui Ianko Nedelkovici și nici măcar menționarea datelor de naștere și deces ale eroului studiului nostru. Anii indicați în titlul lucrării noastre constituie încadrarea cronologică a informațiilor analizate în prezentul studiu, în care referirile dominante sunt la activitatea prolifică derulată de Ianko Nedelkovici în perioada Războiului Crimeii (1853–1856), prin prisma analizei

¹³ John Brewer, “Microhistory and the Histories of Everyday Life,” *Cultural and Social History* 7, nr. 1 (2010): 87–109; Sigurður Gylfi Magnússon, István M. Szigjártó, *What is Microhistory? Theory and Practice* (Londra: Routledge, 2013).

¹⁴ Davidova, *Balkan Transitions to Modernity and Nation-States*, 5; Evguenia Davidova, “Echoes of Tumultuous Wars: Prosperity and Poverty of the Balkan Entrepreneurial Strata (1800s–1880s),” în *European Revolutions and the Ottoman Balkans Nationalism, Violence and Empire in the Long Nineteenth Century*, ed. Dimitris Stamatopoulos (Londra: I. B. Tauris, 2019), 93–110.

¹⁵ Spre exemplu, vezi un studiu concludent pentru spațiul Levantului: Despina Vlami și Ikaros Mandouvalos, “Entrepreneurial Forms and Processes inside a Multiethnic Pre-Capitalist Environment: Greek and British Enterprises in the Levant (1740s–1820s),” *Business History* 55, nr. 1 (2013): 98–118.

¹⁶ A se vedea volumul: Gheorghe Lazăr, *Les marchands en Valachie, XVIIe–XVIIIe siècles* (București: Editura Institutului Cultural Român, 2006); Lazăr, “Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale Hagi Ianuș și Frații, 207–220; Cristian Luca, *Introducere*, în *Negustorimea în Țările Române*, 9–11. Un reper istoriografic la nivel european îl constituie volumul semnat de Evguenia Davidova, *Balkan Transitions to Modernity and Nation-States: Through the Eyes of Three Generations of Merchants (1780s–1890s)* (Leiden/ Boston: Brill, 2013).

corespondenței biroului din Brăila al firmei „H. Petăr și frații Nedelkovici” cu antreprenorii bulgari Hristo Gheorghiev (stabilit la București) și Evloghie Gheorghiev (aflat la Galați). Activitatea fraților Evloghie și Hristo Gheorghiev a fost tratată pe larg de cercetătorii din România și Bulgaria și nu vom insista pe reluarea unor informații deja clasice în istoriografia problemei¹⁷.

Precum multe alte case comerciale din Ploiești și împrejurimi, firma lui Hagi Petăr Bojilov se ocupa cu importul și comercializarea de piei, orez, fier și diferite mărfuri încredințate de către frații Evloghie și Hristo Gheorghiev. Relațiile dintre casa fraților bulgari Gheorghiev, originali din Karlovo, și firma lui H. Bojilov atinge cote înalte în privința afacerilor comune și a totalei încrederi reciproce. Nu de puține ori s-au expedit din magazinele fraților Gheorghiev, aflate pe întregul cuprins al Valahiei, către Ploiești, câte 50–100 de saci cu orez, circa zece mii de ocale de fier, trei sau patru mii de ocale de scumpie¹⁸.

Din anul 1851, casa comercială „Bojilov” a luat numele de „H. Petăr și frații Nedelkovici”. Din cercetările efectuate de specialiști ai chestiunii activităților comerciale bulgare la nordul Dunării, fără a putea stabili dacă este vorba de un tată și fiii săi sau numai de trei frați, firma amintită îi reunea pe Ilia Nedelkovici (stabilit la Constantinopol), Ianko Nedelkovici (Brăila) și Vasil Nedelkovici (București, ulterior la Buda de lângă Ploiești). Cercetările efectuate conduc la ideea că Vasil Nedelkovici era nepotul lui Petăr Bojilov, iar nu ne puține ori, în scrisorile companiei din Prahova se pot întâlni expresii precum „am plătit la ai voștri din Brăila”, ori „vom expedia la ai voștri la Constantinopol”¹⁹.

În aproximativ două decenii de la înființare și până în preajma Războiului Crimeii, birourile casei comerciale din Ploiești se dezvoltaseră suficient pentru a

¹⁷ Cu titlu de recomandări: Hristo Glushkov, *Евлоги и Христо Георгиеви. Живот и дейност* [Evlogi i Khristo Georgievi. Zhivot i deïnost], 2nd edition (Karlovo: „Rotary Club Karlovo”, 2014); N. Zhechev, *Българите в Галац през Възраждането* [Bŭlgarite v Galats prez Vŭzrazhdaneto] (Sofia: „Prof. Marin Drinov” Academic Press, 2007); Aleksandar Zlatanov, “СТОПАНСКО-ТЪРГОВСКАТА МРЕЖА НА ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ ПРЕЗ 1839 ГОДИНА [Stopansko-Tŭrgovskata Mrezha Na Evlogi Georgiev Prez 1839 Godina],” *Известия на ЦСНИ / Proceedings of CEHR* 7 (2022): 264–286; Hristo Glushkov, “ХРИСТО ГЕОРГИЕВ (1824–1872) – ИЗЯВЕН ПАТРИОТ И ПОЛИТИЧЕСКИ ЛИДЕР [Khristo Georgiev (1824–1872) – Izyaven Patriot i Politicheski Lider],” *Enoxu / Epohi* 31, nr. 2 (2023): 298–309; Ivaylo Naydenov, “The Merchant Network of the Puliev Family in the first half of the 19th Century,” *Études balkaniques* 52, nr. 2 (2016): 265–281.

¹⁸ D. Kosev, V. Paskaleva, Vl. Diculescu, “Despre situația și activitatea economică a imigrației bulgare în Muntenia și Oltenia în secolul al XIX-lea (până la războiul ruso-turc din 1877–1878),” în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII–XIX). Studii*, vol. 1, ed. Eugen Stănescu, Constantin N. Velichi, Paul Cernovodeanu, Nikolai Teodorov, Veselin Traikov, Vasilika Tapkova-Zaimova (București: Editura Academiei RSR, 1971), 283–368, aici pp. 319–321.

¹⁹ Kosev et al., “Despre situația,” 319–321.

atrage atenția altor negustori ai epocii, considerente care au permis ca, spre exemplu, doar în august 1851 să îi achite lui Hristo Gheorghiev suma de 37.470 de groși, în diferite monede, în schimbul mărfurilor primite, având de transmis încă aproximativ 29.599 de groși. Tot în acea perioadă, firma bulgarilor stabiliți în Prahova importa la o singură comandă 15.000 de ocale de fier rusec, iar tranzacțiile derulate prin biroul din marea metropolă otomană presupuneau rularea unor sume considerabile, din care i se transmiteau lui Ilia Nedelkovici, stabilit la Constantinopol, câte cinci sute de galbeni austrieci, dar și circa zece mii de groși lunar pentru creșterea capitalului și achiziționarea unor produse noi de pe piața anatoliană²⁰.

Începând cu anul 1853, după cum menționează documentele conservate în arhivele românești și bulgare, casa comercială „H. Petăr și frații Nedelkovici” a fost condusă de Petăr, Dimităr și Ivan Nedelkovici, compania adoptând numele de „casa frații P. Nedelkovici”²¹. Nu vom insista în acest excurs biografic al firmei pe unele informații deja consacrate în rândul specialiștilor problemei, cum este cazul parteneriatului din Hristo Gheorghiev și Vasil Nedelkovici pentru înființarea unei fabrici de alcool sanitar în localitatea prahoveană Buda, proiect pus în aplicare în anul 1853 prin achiziționarea unor instalații speciale²². Afacerea s-a dovedit profitabilă pe fondul creșterii cererii și al prețului la alcoolul sanitar după declanșarea Războiului Crimeii.

Sursele arhivistice păstrate în România și Bulgaria, consultate și de către alți cercetători, menționează activitatea lui Ianko Nedelkovici de la Brăila între anii 1850 și 1865, ca fiind unul dintre frații Nedelkovici care a preluat firma bulgarilor din Ploiești. Acesta a făcut negoț cu mărfuri coloniale importate din Franța și Anglia. Ianko Nedelkovici achiziționa pentru consumul moldovenilor și valahilor zahăr, rom englezesc, cafea, fructe orientale, dar și piese de orfevrărie. Din cercetările efectuate de noi, dar și de către colectivul coordonat de D. Kosev, legăturile pe ruta Brăila–Ploiești ale lui Ianko Nedelkovici cu frații săi s-au întrepătruns cu un schimb asiduu de corespondență între el și cei doi frați Gheorghiev. În aceste condiții, descifrarea corespondenței dintre frații Nedelkovici, pe de o parte, și Hristo și Evloghie Gheorghiev, pe de cealaltă parte, nu oferă o imagine concludentă în privința delimitării afacerile comune ale celor două case comerciale și cele efectuate pe cont propriu. Întocmai, vom prezenta un scurt citat dintr-o scrisoare adresată de Hristo Gheorghiev lui Ianko Nedelkovici, în 1852, nu cu mult înaintea declanșării Războiului Crimeii:

²⁰ Kosev et al., „Despre situația,” 319–321.

²¹ Fragmente din documentele păstrate în arhivele bulgare sunt prezentate în Kosev et al., „Despre situația,” 320–321.

²² Kosev et al., „Despre situația,” 320–321.

Am primit polițe în valoare de 10.000 groși pe care mi le-ați trimis pe numele meu și le voi plăti la scadență, cu care sumă voi debita contul oamenilor voștri din Ploiești. De asemenea, vă trimit o poliță de 5.000 de groși, ca să o încasați de la d. Iracli Popovici. Dacă vă trebuie bani, rețineți-i și scrieți-mi ca să-i trec în contul oamenilor voștri din Ploiești. Dacă nu, trimiteți suma cu prima poștă²³.

Pentru a înțelege curbele sinusoidale ale comerțului derulat prin portul brăilean în timpul Războiului Crimeii, trebuie să luăm în calcul evoluția ostilităților pe front, blocarea navigației pe Dunăre și diversele șicane pe care administrațiile militare de ocupație le creau desfășurării activităților de import-export în condiții optime²⁴. Între toamna anului 1853 și anul 1857, portul brăilean nu a făcut excepție de la perioadele de privațiuni ale ocupației trupelor Rusiei, Imperiului Otoman și Austriei. Portul Brăila a trecut în anii Războiului Crimeii prin ocupația succesivă a armatelor rusești (din 22 iulie 1853, stil vechi), otomane (iulie 1854) și austriece (1855–1857)²⁵. Sub aceste auspicii se explică și unele acțiuni comerciale și revoluționare ale fraților Evloghie și Hristo Gheorghiev, sprijiniți de confrății lor bulgari, în perioada conflictului dintre Imperiul Țarist și coaliția europeană prototomană.

Parcursul scrisorilor primite, cu preponderență, de Hristo Gheorghiev, aflat la București, cel mai mic dintre cei doi mari antreprenori bulgari din Karlovo stabiliți la nordul Dunării, ne permite reconstruirea unei imagini relevante privitoare la mediul comercial din Brăila anilor Războiului Crimeii (1853–1856). Din diverse motive, între care domină dezinteresul moștenitorilor pentru a le păstra, arhivele românești nu au intrat în posesia corespondenței expediate de către frații Gheorghiev destinatarilor, în majoritatea cazurilor negustori și agenți din propria rețea comercială.

La 4 septembrie 1853 (stil vechi), pe adresa lui Hristo Gheorghiev din București erau expediate mai multe scrisori din partea propriilor agenți și parteneri

²³ Scrisoarea lui Hristo Gheorghiev din 21 aprilie 1852 (stil vechi) către firma Nedelkovici din Brăila; în Arhiva Academiei bulgare, nr. 346; vezi și Kosev et al., „Despre situația,” 336.

²⁴ Radu Florescu, „The Rumanian Principalities and the Origin of the Crimean War,” *Slavonic and East European Review* 43 (1964): 46–67. Vezi capitolele: Victor Taki, „Russian Occupation of Moldavia and Wallachia and the Plans for a People's War in the Balkans,” 85–102; Candan Badem, „Ottoman Strategy and the Danube Theatre of the War,” 103–114; Constantin Ardeleanu, „The Sulina Question. Origins, Evolution and Solution,” pp. 257–269; toate cele trei capitole în *The Routledge Handbook of the Crimean War*, ed. Candan Badem (Londra: Routledge, 2021).

²⁵ Nicolae Ciachir, „Rolul Brăilei în epoca de regenerare a poporului albanez (1829–1912),” *Analele Brăilei*, Seria Nouă, 2 (1996): 173–227, vezi p. 202.

comerciali. Printre acestea se numără și cele transmise de la Brăila de către firma „Hagi Petre, frații Nedelkovici” și Mihail Popovici, un alt colaborator de mare încredere al celor doi antreprenori bulgari din Karlovo²⁶. Dacă primele două grupuri de negustori-intermediari îl înștiințau de primirea banilor transmiși, Mihail Popovici lasă posterității situația existentă în magaziile din portul Brăila și solicită răspuns grabnic referitor la prelungirea închirierii magaziiilor de cereale din Brăila²⁷. După cum vom putea observa, schimbul de corespondență dintre personajele menționate a fost unul permanent, cu o frecvență (uneori) zilnică.

După doar o zi de la misivele menționate mai sus, Hristo Gheorghiev a primit din nou vești de la reprezentanții casei comerciale „Hagi Petre și frații Nedelkovici” din Brăila. Pe lângă faptul că biroul condus de Ianko Nedelkovici îl înștiința de primirea grupului cu patru sute de galbeni austrieci, îi comunica o veste nefavorabilă pentru lumea comerțului maritim: corăbiile din portul Brăila, care urmau să fie încărcate cu marfă, primiseră ordin să iasă în larg pentru face loc șalupelor rusești care urmau să sosească în port. Scrisoarea cuprinde și informații referitoare la luptele de artilerie dintre ruși și otomani, desfășurate la Ismail, și zvonuri care circulau în privința sosirii țarului rus în regiunea Gurilor Dunării²⁸.

Activitățile comerciale din portul Brăila au început să stagneze la sfârșitul lunii octombrie 1853 (stil vechi) pe fondul războiului și al apropierii iernii, în pofida realităților ultimilor ani, dominați de exporturi agricole intense până la înghețarea Dunării²⁹. Reprezentanții biroului din Brăila al firmei „Hagi Petre și frații Nedelkovici”, cel mai probabil la dispoziția lui Ianko Nedelkovici, îi solicita lui Hristo Gheorghiev prețul principalelor produse de pe piețele din Valahia și îl atenționau de lipsa tranzacțiilor cu cereale din portul brăilean³⁰.

²⁶ De relația dintre frații Gheorghiev și Mihail Popovici de vom ocupa într-un articol care urmează să fie publicat în revista *Dunărea. Studii și materiale de istorie* 2 (2025) [în curs de apariție].

²⁷ ANIC, fond Evloghie și Hristo Gheorghiev, inventar 1221 (abreviat: ANIC-EHG 1221), vol. I (1785–1858–1868), Pachetul al II-lea, dosarele 35 și 36/ Brăila, 4 septembrie 1853 (datele tuturor scrisorilor sunt conform calendarului iulian/ stilul vechi).

²⁸ ANIC-EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 69/ Brăila, 12 octombrie 1853; informații coroborate cu cele din: Taki, “Russian Occupation of Moldavia and Wallachia and the Plans for a People's War in the Balkans,” 85–102; Badem, , “Ottoman Strategy and the Danube Theatre of the War,” 103–114.

²⁹ Constantin Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837–1883)* (București: Editura Academiei RSR, 1976); Mocanu, *Portul Brăila*; Constantin Ardeleanu, *International Trade and Diplomacy at the Lower Danube: The Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829–1853)* (Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2014), Constantin, *Comerțul cu cereale*, capitolul I, 59–132.

³⁰ ANIC-EHG 122, Pachetul al II-lea, dosar 76/ Brăila, 23 octombrie 1853.

Dintr-o scrisoare expedită o lună mai târziu de către angajații lui Ianko Nedelkovici, reprezentanții din Brăila ai casei comerciale „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îl avertizau pe mezinul familiei Gheorghiev de sosirea în portul brăilean a trei vase cu zahăr tos, toate sub formă de căpățâni, și a 50 de baloturi cu fire, toate în contul casei fraților Gheorghiev³¹.

Având în vedere fluxul de știri aproape permanent dintre Hristo și Evloghie Gheorghiev, pe de o parte, și partenerii comerciali ai acestora, pe de cealaltă parte, este greu de crezut că schimbul de corespondență dintre aceștia, având în vedere proximitatea fizică și nevoile de informare curentă din lumea afacerilor, a fost întrerupt o perioadă îndelungată de timp doar din cauza prezenței militare străine din Principate.

Următoarea scrisoare păstrată în fondul menționat de la Arhivele Naționale Istorice Centrale este datată 4 ianuarie 1854 (stil vechi). Lui Hristo Gheorghiev, aflat la București, i se transmitea scrisoarea fratelui său Evloghie, stabilit la Galați, de către comisionarii firmei „Hagi Petre și frații Nedelkovici” din Brăila, precum și o altă misivă pentru Ploiești, pentru biroul central al casei comerciale a rudelor lui Ianko Nedelkovici. Scrisorile se transmiteau prin intermediul curierilor de încredere și conțineau informații cu caracter comercial și politic, printre care și cele privitoare la mișcările cu iz revoluționar ale bulgarilor stabiliți la nordul Dunării³².

Printre altele, în februarie 1854, casa comercială a fraților Gheorghiev era implicată în tranzacții cu 12 baloturi cu arniciuri și 11 butoaie cu icre roșii. Mărfurile erau transmise de la Galați, de către Evloghie, prin intermediul firmei „Hagi Petre și frații Nedelkovici”, via Brăila, pentru a ajunge la București unde se afla Hristo Gheorghiev. Ianko Nedelkovici îl ruga pe mezinul familiei Gheorghiev să trimită urgent un grop cu două sute de galbeni împărătești și să intermedieze expedierea în siguranță a unei scrisori a acestuia către rudele sale din Ploiești³³.

La 5 februarie 1854 (stil vechi), reprezentanții din Brăila ai casei comerciale „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îi confirmau lui Hristo Gheorghiev primirea unui grop cu galbeni austrieci și îi transmiteau 15 butoaie cu icre roșii de la fratele său din Galați, cu o chirie de 18 groși per suta de ocale. Scrisoarea conținea și o notă de cheltuieli în sumă de 1013,12 groși din banii casei „Hagi Petre și frații Nedelkovici”, cu rugămintea de a fi creditată partida firmei acestora din Ploiești³⁴.

La 7 martie 1854 (stil vechi), angajații din Ploiești ai casei comerciale „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îl rugau pe Hristo Gheorghiev să expedieze scrisorile acestora către reprezentanții firmei lor din Brăila (Ianko Nedelkovici) și

³¹ ANIC-EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 80/ Brăila, 30 octombrie 1853.

³² ANIC-EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 91/ Brăila, 4 ianuarie 1854.

³³ ANIC-EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 117/ Brăila, 29 ianuarie 1854.

³⁴ ANIC-EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 127/ Brăila, 5 februarie 1854.

Constantinopol (Ilia Nedelkovici). Totodată, scrisoarea acestora prezintă o frescă a afacerilor epocii: vânzarea a doar 420 ocale de fier pe piața prahoveană; Gheorghe Ioanidi din Brașov dorea să achiziționeze stupina decedatului D. Hagi Roseti de sub Poalele Tâmppei, unde se afla în posesia unei spălătorii de lână. Întrucât Roseti a lăsat stupina cu pricina moștenire fratelui său, Ilie Roseti, și fiilor acestuia, iar căpitanul Alexandru din București avea dreptul să treacă stupina asupra sa achitând moștenitorilor suma de șapte mii florini în icosari, Hristo Gheorghiev avea sarcina să-l convingă pe căpitanul Alexandru să vândă stupina lui Ioanidi, care îi va plăti încă două sute de galbeni pe lângă celelalte cheltuieli iscate cu această tranzacție³⁵. Astfel de afaceri demonstrează capitalul de care dispunea firma din Ploiești, al cărei coproprietar era Ianko Nedelkovici, responsabilul biroului din portul brăilean.

În aprilie 1854, biroul din Brăila al firmei „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îi transmitea lui Hristo Gheorghiev o misivă din care reieșea că i se expediaseră 31,5 baloturi cu ceară galbenă, în greutate totală de 1450 ocale, opt saci cu piper negru și două butoaie cu cositor, cu o chirie de 11,10 groși la suta de ocale, prin intermediul unor chirigii din județul Prahova³⁶. Din câte observăm, Ianko Nedelkovici apela pentru transportul mărfii la bulgari din regiunea în care își desfășurau activitatea rudele acestuia din Prahova, relațiile create pe criterii etnice oferind certitudinea loialității. Schimbarea administrației de ocupație rusești cu cea otomană, petrecută pe parcursul anului 1854, a perturbat oarecum afacerile caselor comerciale implicate în acea epocă în operațiunile comerciale din arealul Dunării de Jos. Este posibil ca războiul și mișcările de trupe rusești, otomane și austriece din Țara Românească să fi împiedicat într-o oarecare măsură schimbul de corespondență între Brăila și București în intervalul cuprins între lunile aprilie și octombrie 1855; cel mai probabil acesta fiind unul dintre motivele parțial plauzibile pentru care nu s-au păstrat misive personale și comerciale între frații Gheorghiev și Ianko Nedelkovici.

Abia la 28 octombrie 1855 (stil vechi), Ianko Nedelkovici îl ruga pe Hristo Gheorghiev să furnizeze zece butoaie cu zahăr, toate sub formă de căpățâni, importate din Franța, la prețul de 3,20–3,25 groși/ ocaua, pe care să le expedieze casei „Hagi Petre și frații Nedelkovici” din Ploiești³⁷. Iar în 11 noiembrie 1855 (stil vechi), biroul din Brăila al firmei „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îi scria mezinului Gheorghiev pentru a expedia, prin curieri de încredere, scrisorile acesteia către Constantinopol și Ploiești, și îl ruga să le livreze 20 de butoaie cu icre din marfa proprie³⁸.

³⁵ ANIC–EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 168/ Ploiești, 7 martie 1854.

³⁶ ANIC–EHG 1221, Pachetul al II-lea, dosar 192/ Brăila, 5 aprilie 1854.

³⁷ ANIC–EHG 1221, Pachetul al III-lea, dosar 119/ Brăila, 28 octombrie 1855.

³⁸ ANIC–EHG 1221, Pachetul al III-lea, dosar 129/ Brăila, 11 noiembrie 1855.

O ultimă scrisoare din perioada Războiului Crimeii expediată de biroul controlat de Ianko Nedelkovici este datată 18 noiembrie 1855 (stil vechi). Prin intermediul acestei misive, reprezentanța brăileană a casei comerciale „Hagi Petre și frații Nedelkovici” îi transmitea lui Hristo Gheorghiev că Evloghie Gheorghiev, aflat la Galați, le-a cerut 12 groși pentru fiecare oca de icre, neacceptând să coboare prețul sub această sumă. Ianko Nedelkovici îl ruga pe Hristo Gheorghiev să remită șase sute de galbeni chesaro-craiești, pentru care le scrisese rudelor sale din Ploiești³⁹. Relația comercială dintre casa comercială a fraților Evloghie și Hristo Gheorghiev și firma „Hagi Petre și frații Nedelkovici” a continuat multă vreme după semnarea Tratatului de la Paris din 30 martie 1856, moment care marchează oficial încheierea Războiului Crimeii și întoarcerea treptată a arealului Mării Negre la realitățile comerciale din timp de pace.

Aceste figuri de negustori prezentate sumar și frânturile referitoare la activitatea comercială a fraților Evloghie și Hristo Gheorghiev în portul Brăila, schițate pe temeiul unor scrisori comerciale inedite de la jumătatea veacului al XIX-lea, scot de sub colbul ignoranței și pun într-o lumină mult mai bună aspecte ale tranzacțiilor comerciale derulate în spațiul nord-dunărean, cu preponderență activitatea negustorului Ianko Nedelkovici, stabilit la Brăila, în perioada Războiului Crimeii (1853–1856), ani în care activitățile de import–export, cât și comerțul de tranzit prin Moldova și Țara Românească, au fost marcați de conflictul armat din proximitate, dar și de perioadele de ocupație militară prin care au trecut cele două principate române extracarpatice.

BIBLIOGRAFIE

Surse inedite (arhivistice):

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București, fond Evloghie și Hristo Gheorghiev, inventarele 1221–1224.

Surse editate (lucrări generale și de specialitate):

Ardeleanu, Constantin, *International Trade and Diplomacy at the Lower Danube: The Sulina Question and the Economic Premises of the Crimean War (1829–1853)*. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2014.

Ardeleanu, Constantin, “The Sulina Question. Origins, Evolution and Solution.” În *The Routledge Handbook of the Crimean War*, editat de Candan Badem. Londra: Routledge, 2021, 257–269.

³⁹ ANIC–EHG 1221, Pachetul al III-lea, dosar 137/ Brăila, 18 noiembrie 1855.

- Badem, Candan, "Ottoman Strategy and the Danube Theatre of the War." În *The Routledge Handbook of the Crimean War*, editat de Candan Badem. Londra: Routledge, 2021, 103–114.
- Bratosin, Viorel, *Brăila, economie și societate (1830–1914)*. Pitești: Editura Nomina, 2013.
- Brewer, John, "Microhistory and the Histories of Everyday Life." *Cultural and Social History* 7, nr. 1 (2010): 87–109.
- Bușe, Constantin, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837–1883)*. București: Editura Academiei RSR, 1976.
- Camariano, Nestor, "Quelques renseignements sur la vie et l'activité commerciale de l'épirote Consta Petru en Olténie (Valachie)." *Balkan Studies* 19, nr. 2 (1978): 313–326.
- Ciachir, Nicolae, "Rolul Brăilei în epoca de regenerare a poporului albanez (1829–1912)." *Analele Brăilei*, Seria Nouă, 2 (1996): 173–227.
- Constantin, Cristian, *Comerțul cu cereale la Gurile Dunării: integrarea pe piață, structuri productive și infrastructura de transport (1829–1940)*. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2018.
- Davidova, Evguenia, *Balkan Transitions to Modernity and Nation-States: Through the Eyes of Three Generations of Merchants (1780s–1890s)*. Leiden/ Boston: Brill, 2013.
- Florescu, Radu, "The Rumanian Principalities and the Origin of the Crimean War." *Slavonic and East European Review*, vol. 43 (1964): 46–67.
- Giurescu, Constantin C., *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi*. București: Editura Științifică, 1968.
- Glushkov, Hristo, *Евлоги и Христо Георгиеви. Живот и дейност* [Evlogi i Khristo Georgievi. Zhivot i deĭnost], 2nd edition. Karlovo: „Rotary Club Karlovo”, 2014.
- Glushkov, Hristo, "ХРИСТО ГЕОРГИЕВ (1824–1872) – ИЗЯВЕН ПАТРИОТ И ПОЛИТИЧЕСКИ ЛИДЕР [Khristo Georgiev (1824–1872) – Izyaven Patriot i Politicheski Lider]." *Enoxu / Epohi* 31, nr. 2 (2023): 298–309.
- Jecev, Nicolai, "Colonia emigranților bulgari la Brăila și activitatea ei social-culturală în epoca renașterii (până în 1878)." *Analele Brăilei*, Seria Nouă, vol. 2 (1996): 265–269.
- Kosev, D., V. Paskaleva și Vl. Diculescu, "Despre situația și activitatea economică a imigrației bulgare în Muntenia și Oltenia în secolul al XIX-lea (până la războiul ruso-turc din 1877–1878)." În *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII–XIX). Studii*, vol. 1, editat de Eugen Stănescu, Constantin N. Velichi, Paul Cernovodeanu, Nikolai Teodorov, Veselin

- Traikov și Vasilika Tapkova-Zaimova. (București: Editura Academiei RSR, 1971), 283–368.
- Lazăr, Gheorghe, “Contribuții documentare privind activitatea casei comerciale *Hagi Ianuș și Frații*.” În *Negustorimea în Țările Române, între Societas Mercatorum și individualitatea mercantilă, în secolele XVI–XVIII*, editat de Cristian Luca. Galați: Galati University Press, 2009, 207–220.
- Lazăr, Gheorghe, *Les marchands en Valachie, XVIIe–XVIIIe siècles*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2006.
- Limona, Dumitru și Elena Moisuc, “Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București (I).” *Revista Arhivelor*. XXXVII, nr. 3 (1975): 256–271.
- Limona, Dumitru și Elena Moisuc, “Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București (II).” *Revista Arhivelor* XXXIX, nr. 4 (1977): 376–404.
- Luca, Cristian, “Introducere.” În *Negustorimea în Țările Române, între Societas Mercatorum și individualitatea mercantilă, în secolele XVI–XVIII*, editat de Cristian Luca. Galați, Galati University Press, 2009, 9–11.
- Magnússon, Sigurður Gylfi și István M. Szi-jártó, *What is Microhistory? Theory and Practice*. Londra: Routledge, 2013.
- Mocanu, Emil Octavian, *Portul Brăila de la regimul de porto franco la Primul Război Mondial (1836–1914)*. Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2012.
- Naydenov, Ivaylo, “Bulgarian Migrants as Labour Force in the Danubian Principalities/ Romania during the 19th century.” *Bulgarian Historical Review/ Revue Bulgare d'Histoire* 3–4 (2022): 87–113.
- Naydenov, Ivaylo, “The Merchant Network of the Puliev Family in the first half of the 19th Century.” *Études balkaniques* 52, nr. 2 (2016): 265–281.
- Nițu, Florentina, *Științe auxiliare, Geografie și demografie istorică, Numismatică și arheologie*. București: Ministerul Educației și Cercetării, 2005.
- Orman, Gigi, “Frații Pavlovici.” *Arhivele Olteniei* VIII (1929): 275–283.
- Orman, Gigi, “Hagi Crăciun și Crăciun Roșu.” *Arhivele Olteniei* X (1931): 234–237.
- Taki, Victor, “Russian Occupation of Moldavia and Wallachia and the Plans for a “People's War” in the Balkans.” În *The Routledge Handbook of the Crimean War*, editat de Candan Badem. Londra: Routledge, 2021, 85–102.
- Vlami, Despina; Ikaros Mandouvalos, “Entrepreneurial Forms and Processes inside a Multiethnic Pre-Capitalist Environment: Greek and British Enterprises in the Levant (1740s–1820s).” *Business History* 55, nr. 1 (2013): 98–118.
- Zhechev, N., *Българите в Галац през Възраждането* [Bългарite v Galats prez Vŭzrazhdaneto]. Sofia: „Prof. Marin Drinov” Academic Press, 2007.

Zlatanov, Aleksandar, “СТОПАНСКО-ТЪРГОВСКАТА МРЕЖА НА ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ ПРЕЗ 1839 ГОДИНА [Stopansko-Tŭrgovskata Mrezha Na Evlogi Georgiev Prez 1839 Godina].” *Известия на ЦСИН / Proceedings of CEHR* 7 (2022): 264–286.